

Avdelningen för rättsligt stöd

Lagen om skydd mot olyckor och miljöbalken

Inledning

Vid räddningsinsatser vidtas inte sällan åtgärder som kan aktualisera flera olika skyddslagstiftningar. Det är huvudsakligen lagen om skydd mot olyckor som reglerar vilka skyddsåtgärder som ska vidtas av räddningstjänster vid räddningsinsatser. Även miljöbalken är en skyddslagstiftning som kan aktualiseras vid räddningsinsatser. Miljöbalkens syfte är bland annat att värna människors hälsa och miljön. Genom denna promemoria avser MSB tydliggöra vissa skyldigheter som, enligt miljöbalken, kan åläggas räddningstjänster vid räddningsinsatser.

Förhållandet mellan lagen om skydd mot olyckor och miljöbalken

Lagstiftningarnas syften

[Lagen om skydd mot olyckor \(LSO\)](#) formulerar i sin inledande paragraf att syftet med lagen är att i hela landet bereda människors liv och hälsa samt egendom och miljö ett med hänsyn till de lokala förhållandena tillfredsställande och likvärdigt skydd mot olyckor (se 1 kap. 1 § LSO).

Miljöbalkens syfte är enligt 1 kap. 1 § MB att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. En sådan utveckling bygger på insikten att naturen har ett skyddsvärde och att människans rätt att förändra och bruka naturen är förenad med ett ansvar för att förvalta naturen väl.

[Miljöbalken](#) ska tillämpas så att

1. människors hälsa och miljön skyddas mot skador och olägenheter oavsett om dessa orsakas av föroreningar eller annan påverkan,
2. värdefulla natur- och kulturmiljöer skyddas och vårdas,
3. den biologiska mångfalden bevaras,
4. mark, vatten och fysisk miljö i övrigt används så att en från ekologisk, social, kulturell och samhällsekonomisk synpunkt långsiktigt god hushållning tryggas, och
5. återanvändning och återvinning liksom annan hushållning med material, råvaror och energi främjas så att ett kretslopp uppnås.

Begreppsanvändning

Miljöbalken nämner inte uttryckligen att också egendom ska skyddas. Innebörden av begreppet ”miljö” i miljöbalken kommenterades dock i samband med att Sevesolagen infördes. Då konstaterades att även ”egendom” omfattas av begreppet miljö. Miljöbalken

nämner inte heller ”liv” utan underförstått innefattas det i hälsa. Lite förenklat kan man säga att man har dålig hälsa om man inte lever. I detta PM används begreppen miljö och hälsa som de definieras enligt miljöbalken.

Vid beaktande av miljöbalkens och LSO:s syften kan konstateras att miljöbalkens syfte är något mer utvecklat än LSO:s syfte. Båda lagstiftningarna innebär dock att liv, hälsa, egendom och miljö ska värnas när åtgärder vidtas. Syftena är alltså förenliga med varandra och därför bör även miljöbalkens syfte kunna fungera vägledande vid en prioritering i en räddningsinsats.

Ansvar enligt miljöbalken vid räddningsinsatser

Verksamhetsutövarbegreppet

Vid räddningsinsatser kan åtgärder behöva vidtas som innebär att miljön skadas. I miljöbalken finns bland annat reglering kring vem som är ansvarig för att avhjälpa uppkomna miljöskador och hur dessa miljöskador ska avhjälpas. I 10 kap. 2 § miljöbalken stadgas att den som bedriver eller har bedrivit en verksamhet eller vidtagit en åtgärd som har bidragit till en föroreningsskada eller allvarlig miljöskada (verksamhetsutövaren) är ansvarig för det avhjälpande som ska ske enligt bestämmelserna i 10 kap. miljöbalken. Vem som är verksamhetsutövare är inte närmare definierat i lagstiftningen. Det har istället överlämnats till rättspraxis att lösa denna fråga. Mark- och miljööverdomstolen (MÖD) har i ett flertal avgöranden tagit ställning till vad som krävs för att någon ska betraktas som verksamhetsutövare. Avgörande för verksamhetsutövarbegreppet är enligt MÖD vilken fysisk eller juridisk person som faktiskt och rättsligt har möjlighet att vidta en åtgärd (se rättsfallen MÖD 2005:64, MÖD 2010:23, MÖD 2013:28). I MÖD:s dom av den 20 juni 2019 i mål M 10647-18 konstaterade domstolen att det i målet var ostridigt att föroreningen orsakats av räddningstjänstens insats vid släckning av brand. Släckningsinsatsen regleras av LSO, som saknar bestämmelser om ansvar för miljöskador. Det konstaterades sedan att kommunen genom räddningstjänsten hade haft faktisk och rättslig möjlighet att vidta åtgärder för att begränsa risken för förorening till följd av släckningsinsatsen. Den omständigheten att kommunen genom räddningstjänsten har en skyldighet att bekämpa branden enligt LSO föranledde ingen annan bedömning.

Genom nämnda avgörande bedömer MSB det klarlagt att räddningstjänster vid räddningsinsatser har den faktiska och rättsliga möjligheten att vidta åtgärder i samband med släckningsarbeten och genom detta är kommunen genom räddningstjänsten att betrakta som verksamhetsutövare. Genom detta följer ett ansvar att beakta de hänsynstaganden som krävs av verksamhetsutövare enligt miljöbalken.

Bevisbörda

När frågor prövas enligt miljöbalken är det verksamhetsutövaren som ska visa att de allmänna hänsynsreglerna i balken såsom kunskapskravet, försiktighetsprincipen och utbytesprincipen har iakttagits.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

Postadress:
651 81 Karlstad

Telefon: 0771-240 240
Fax: 010-240 56 00

registrator@msb.se
www.msb.se

Org.nr: 202100-5984

Kunskapskrav

Verksamhetsutövaren ska skaffa sig den kunskap som behövs med hänsyn till verksamhetens eller åtgärdens art och omfattning för att skydda människors hälsa och miljön mot skada eller olägenhet.

Försiktighetsprincipen

Verksamhetsutövaren ska även iaktta de begränsningar och vidta de försiktighetsmått i övrigt som behövs för att förebygga, hindra eller motverka att verksamheten eller åtgärden medför skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön. Vid yrkesmässig verksamhet ska bästa möjliga teknik användas.

Utbytesprincipen

Verksamhetsutövaren ska undvika att använda sådana kemiska produkter som kan befaras medföra risker för människors hälsa eller miljön, om de kan ersättas med sådana produkter som kan antas vara mindre farliga.

Avhjälpan på grund av en förorening

Ansvarer innebär att i skäligen omfattning utföra eller bekosta det avhjälpan som på grund av föroreningen behövs för att förebygga, hindra eller motverka att skada eller olägenhet uppstår för människors hälsa eller miljön. När ansvars omfattning bestäms ska beaktas hur lång tid som förflutit sedan föroreningen ägde rum, vilken skyldighet den ansvarige hade att förhindra framtida skadeverkningar och omständigheterna i övrigt. (Se 10 kap. 4 § miljöbalken.) Av praxis framgår att skälighetsavvägningen enligt 10 kap. 4 § miljöbalken ska göras i två steg. Först ska det utredas vilka efterbehandlingsåtgärder som är miljömässigt motiverade och rimliga från kostnadssynpunkt. Därefter ska det ske en bedömning av ansvars omfattning. Bedömningen av vilka efterbehandlingsåtgärder som är miljömässigt motiverade ska vara objektiv, dvs. omständigheter som hänför sig till en viss verksamhetsutövare saknar här betydelse. (Se rättsfallet MÖD 2010:18). För ytterligare information om hur skälighetsavvägningen görs hänvisar MSB till Naturvårdsverkets vägledningar på området.

Sammanfattande slutsatser

Mot bakgrund av denna genomgång anser MSB det klarlagt att kommunen genom räddningstjänsten i sin verksamhet påverkas av de skyldigheter och ansvar som följer av miljöbalken. Det är i praxis klargjort att en kommun kan betraktas som verksamhetsutövare och genom detta åläggas ansvar efter en räddningsinsats som inneburit att miljöskada uppstått. LSO och miljöbalken är aktuella parallellt med varandra och båda lagarna måste beaktas i räddningstjänstens verksamhet.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap

Postadress:
651 81 Karlstad

Telefon: 0771-240 240
Fax: 010-240 56 00

registrator@msb.se
www.msb.se

Org.nr: 202100-5984